

DEUİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı / 2021, ss. 739-767.

FIKH'IN BELİRLEDİĞİ İKTİSÂDÎ YAŞAMI AHİLİK TEŞKİLATININ TOPLUMA YERLEŞTİRMESİNİ GÜNÜMÜZ TOPLUMU İÇİN YENİDEN KIYMETLENDİRME*

Mehmet Nuri GÜLER**

ÖZ

Makalenin amacı, “Fıkıh’ın Belirlediği İktisâdî Yaşamı Ahilik Teşkilâtının Topluma Yerleştirmesini Günümüz Toplumu İçin Yeniden Kıymetlendirme” olmaktadır. Ekonomi’ye, “*biçimselci*”, ve “*özselci*”, iki türlü bakılmaktadır. Bu farklı iki bakış, iki değişik insan tipi ve iki toplum modeli ile temsil edilmektedir: Birincisi, Kapitalist Toplum ve ikinci de İslâm Toplumu’dur. Kapitalist toplum “Piyasa Ekonomisi”, diğer bir ad ile “Kapitalist Ekonomi”yi; İslâm Toplumu da, “İslâm Fıkıh Ekonomisi/Ma’âyişi”ni ortaya çıkarmıştır. İslâm’da, ekonomik hak ve özgürlükleri, devletin ekonomik hak ve yetkilerini düzenleyen *farz, vâcib, mendûb, harâm, mekrûb* ve *mubâh* gibi fikhî hükümler olduğundan, bunlar, İslâm’da Ekonomi’yi/Ma’âyişi’i de belirlemektedirler. Ahilik, İslâm Fıkıh Ma’âyişi’ni Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde topluma yerleştirmiştir. Ahiliğin nizamnâmeleri, kaynağı İslâm dîni olan Fütüvvetnâmeler’dir. Günümüzde toplumu belirleyen ekonominin uygulanması neticesinde yaşanan sorunların çözümünde Ahilik bir imdat kuruluşudur. *Makalenin önemi*, Fikh’in belirlediği iktisâdî yaşamı Ahilik teşkilâtının topluma yerleştirmesini ortaya koymasındır. *Araştırmanın kaynakları*, Kur’ân, Sünnet, Ekonomi ve Fıkıh alanındaki kitaplar ile bu alanlarda yayınlanmış makale, bildiri gibi çalışmalar ve yayınlanmamış yüksek lisans, doktora tezleridir. *Araştırmanın yöntemi* olarak, veriler “tarama metodu” ile toplanmış, “analitik yöntem” ile belirlenmiş ve araştırma amacı doğrultusunda sistematize edilmiştir. *Araştırmanın anahtarları*, makalenin konusu, araştırmanın amacı, önemi, kaynakları, yöntemi ve anahtarların açıklandığı Giriş; “Fıkıh’ın Belirlediği İktisâd”ın işlendiği birinci; “Toplumda Fıkıh İktisâdî’nin Ahilik Teşkilatı ile Yaşanması”nın incelendiği

* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddî açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa, Türkiye, mnguler@harran.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6287-9573>

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 06/12/2021

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 10/12/2021

ikinci ve “Günümüz Piyasa Ekonomisinin Tahribatına Çözüm Yolu: Ahîlik”in ele alındığı üçüncü kısım ile Araştırmanın, değerlendirilmesinin yapıldığı Sonuç’tan meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Ekonomi, Kapitalist Ekonomi, İslâm Fıkıh Ekonomisi, Ahîlik

REASSESS THE ECONOMIC LIFE DETERMINED BY FIQH AND THE
PLACEMENT OF THE AHI ORGANIZATION FOR TODAY'S
SOCIETY

ABSTRACT

The aim of the article is to "Reassess the Economic Life Determined by Fiqh and the Placement of the Ahi Organization for Today's Society". Economics is viewed in two ways, '*formalist*' and '*essentialist*'. These two different views are represented by two different types of people and two models of society: The first is the Capitalist Society and the second is the Islamic Society. Capitalist society created "Market Economy", in other words "Capitalist Economy", and Islamic Society created "Islamic Fiqh Economy/Ma'ayish". In Islam, economic rights and freedoms, economic rights and powers of the state, economic orders are regulated by fiqh provisions. Fiqh rules are *fard*, *wâcib*, *mandub*, *harâm*, *makrûh* and *mubâh*. These also determine the economy in Islam. Akhism placed Islamic Fiqh Ma'ayishi into society in the Anatolian Seljuk and Ottoman Empires. The regulations of Akhism are Fütüvvetnames, the source of which is the religion of Islam. Akhism is a help institution in the solution of the problems experienced as a result of the implementation of the economy that determines the society today. *The importance of the article* is that it reveals the economic life determined by Fiqh and the placement of the Ahi organization in the society. *The sources of the research* are the books in the field of Qur'an, Sunnah, Economy and Fiqh, as well as studies such as articles and papers published in these fields, and unpublished master's and doctoral theses *As the method of the research*, the data were collected by the "screening method", determined by the "analytical method" and systematized in line with the research purpose. *The outline of the research* consists of Introduction, Three Parts and Conclusion. In the first part, "Economy Determined by Fiqh" is handled. In the second part, "Experiencing Fiqh Economics in Society with the Ahi Organization" is examined. In the third part, "The Solution to the Destruction of Today's Market Economy: Ahilik" is discussed. The research is completed with the Conclusion part, which is evaluated.

Keywords: Fiqh, Economy, Capitalist Economy, Islamic Fiqh Economy, Akhism

Giriş

Ekonomi, iki türlü tanımlanmaktadır. Biri, “*biçimselci (formalist) tanımlama*”, diğeri “*özselci, yani içeriksel tanımlama*”dır. Ekonomi ders kitaplarında, ekonominin tanımı “biçimselci” yapılmaktadır. Biçimselci tanıma göre, “Ekonomi, kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere değişik kullanım alanları arasında dağıtımıyla ilgili faaliyetlere verilen addır.” Bu tanımda, bu faaliyetlerin merkezinde, “*nedret*” ve “*seçim*” olguları ile sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için seçimler yapan birey bulunmaktadır. Ekonominin işleyişini anlamak için, bu bireyin davranışından yola çıkmak gerekmektedir.¹ Bu ekonomi, toplumun bütününden ayrılmış ve özerklik kazanmış bir yapıdır.²

Siyasi bir proje olan³ 1776 yılında, Adam SMİTH (ö. 1790)'ın *Ulusların Zenginliği* adlı kitabının yayınladığı 17'nci yüzyılda ortaya çıkan⁴ bu Modern dönem biçimselci ekonomi anlayışında, kişisel çıkar dürtüsü, sadece ekonominin belirleyici ilkesi olarak görülmemiş, insan ilişkilerinin temel açıklayıcı ilkesi haline gelmiştir. Bu şekilde, toplumun temelleri kişisel çıkara indirgenmiştir. Böylece modernistler, biçimselci (formalist) ekonomik modellerini, egemenlik ilişkilerini sürdürmek için kullanmışlardır.⁵

Biçimselci (formalist) ekonomi tanımlaması, üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetlerinin bütününe toplumdaki ayırarak özerk kıldığı için, bütün ekonomileri kapsayamamış, toplumlarda ekonomiyi görememe ve var olmadığını söyleme yanlışlığına düşülmüştür.⁶ Bu durumda biçimselci

¹ Mehmet Nuri Güler, “Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi'nin Adlandırma Problematikliği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/4 (Ankara 2005), 384.

² Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması* (İstanbul: 1989), 23.

³ Okan Güray Bülbül, “Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyi'nin Tezlerinin Değerlendirilmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları* 70/1 (2016), 114.

⁴ Nejat Bozkurt, “Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 1 (2002), 153.

⁵ Akbar S. Ahmed, *Postmodernizm ve İslam*, çev. Osman Ç. Deniztekin, (İstanbul: 1995), 21-43.

⁶ Mehmet Nuri Güler, “Ekonomi”, *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*, ed. Adnan Demircan - Murat Akgündüz (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 284.

tanım geçerliliğini yitirmiş ve daha kapsayıcı bir ekonomi tanıma yönelinmiş, o da özselci (içerikçi) ekonomi tanımı olmuştur.⁷

Özselci tanımına göre, “Ekonomi, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzenine verilen ad” olmaktadır.⁸ Bu düzen, toplumun içine yerleşmiştir. Ekonomi dışı amaçlara ve değerlere uyum sağlamaktadır.⁹

Ekonominin “biçimselci (formalist)” ve “özselci, (içeriksel)” tanımlamaları, iki değişik insan tipi ve buna bağlı olarak da iki toplum modeli ortaya çıkarmaktadır:¹⁰ *Birincisi*, Modern döneme ait olup, ihtiyaçları, toplum dışında belirlenen, seçim olanakları, toplumca sınırlanmış, ekonomik faaliyetlerinde yalnızca bireysel çıkar maksimizasyonu (bireysel çıkarı en üst düzeye çıkarma, doruklaştırma) dürtüsüyle hareket eden bireyler ve onlardan oluşan bir toplumdur. *İkincisi* de, Modern dönem öncesine ve sonrasına ait olan, ihtiyaçları da, seçim olanakları da, haklarına, yükümlülüklerine, sosyal konumlarına göre belirlenen, çıkar maksimizasyonuna ve özgür seçimlere dayanmayan, ekonomik alanın dışında kalan alanı da gerektiren bireyler ve bunların oluşturduğu toplumdur. *Birinci toplum*, Kapitalist Batı Avrupa ve Amerika toplumları ve *ikinci toplum* da Kapitalist toplum öncesi toplumlar ve buna İslâm toplumu örnek olmaktadır. Bu toplumlar da *iki değişik ekonomi (iktisat) modeli*, birincisi, “toplum dışı piyasa ekonomisi”, kısa adı “piyasa ekonomisi”, diğer bir adlandırma ile “kapitalist ekonomi”yi ve ikincisi de, “toplum içi piyasa ekonomisi” ya da tarihteki örneklığı ile “İslâm fıkıh ekonomisi”ni ortaya koymaktadır.

Makalenin amacı, “Fıkıh’ının Belirlediği İktisâdî Yaşamı Ahîlik Teşkilâtının Topluma Yerleştirmesini Günümüz Toplumu İçin Yeniden Kıymetlendirme” olmaktadır. Günümüz toplumundaki tahribata çözüm olabilmesi için Fıkıh’ının belirlediği iktisâdî Ahîlik teşkilâtının toplumda

⁷ Ayşe Buğra, “Polanyi’nin Düşüncesi”, *Karl Polanyi, Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra (İstanbul: 2010),18.

⁸ Buğra, “Polanyi’nin Düşüncesi”, 18.

⁹ Bülbül, “Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyi’nin Tezlerinin Değerlendirilmesi”, 114.

¹⁰ Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Yüksel, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2004), 5-36.

yaşamını bilmeye ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak için şu soruların cevaplarını oluşturan bilgilerin toplanması amaç edinmiştir: Ekonomi nedir? Ekonomi çeşitleri var mıdır? Kapitalist Ekonomi nedir? Fıkıh ne demektir? Hz. Peygamber döneminde Fıkıh var mıdır? Hz. Peygamber'den sonra Fıkıh nasıl uygulanmıştır? Fıkıh'ının belirlediği bir iktisâd var mıdır? İslâm Fıkıh Ma'âyişi nedir? Ahîlik nedir? Teşkilatlanması nasıl olmuştur? Ahîlik teşkilatı toplumda hangi işlevleri görmüştür? Ahîlik teşkilatı toplumda Fıkıh İktisâdî'nı nasıl yerleştirmiştir? Ahîlik teşkilatının toplumda Fıkıh İktisâdî'nı yaşaması, yeniden nasıl değerlendirilebilir? Ahîlik teşkilatının toplumda Fıkıh İktisâdî'nı yaşamasının yeniden değerlendirilmesi günümüz piyasa ekonomisinin tahribatına çözüm olabilir mi?

Makalenin önemi, Fıkıh'ın belirlediği iktisâdî yaşamı Ahîlik teşkilâtının topluma yerleştirmesini ortaya koymasındır. Bu şekilde, Ahîlik teşkilâtının toplumda Fıkıh'ın belirlediği iktisâdî yaşamışını öğretmesidir. Böylece, günümüz piyasa ekonomisinin tahribatı için Ahîlik teşkilâtının İslâm Fıkıh Ma'âyişi topluma yerleştirmesini çözüm olarak sunmasıdır.

Araştırmanın kaynakları, Ekonomi alanında yayınlanmış kitaplardır. Fıkıhî kaynakları, Kur'ân, Sünnet, klasik Fıkıh kitapları ve İslâmî açıdan araştırılmış İslâm Ekonomisi, İslâm Fıkıh Ekonomisi konularında yayınlanmış eserlerdir. Bunlarla beraber Fıkıh, Ekonomi, Kapitalist Ekonomi, İslâm Ekonomisi alanlarında yayınlanmış makale ve bildiri gibi çalışmalar ile yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri de kaynaklar arasında yer almaktadır.

Araştırmanın yöntemi, verilerin “tarama metodu” ile toplanması, “analitik (çözümsel) metod” ile belirlenmesi ve araştırmanın amacı doğrultusunda sistematize edilmesi tarzında olup, *araştırmanın anahatları*, Giriş, Üç Kısım ve Sonuç'dan meydana gelmiştir. Giriş kısmında, makalenin konusu, araştırmanın amacı, önemi, kaynakları, yöntemi ve anahatları açıklanmaktadır. Birinci kısımda, “Fıkıh'ının Belirlediği İktisâd” işlenmektedir. İkinci kısımda “Toplumda Fıkıh İktisâdî'nın Ahîlik Teşkilatı ile Yaşanması” incelenmektedir. Üçüncü kısımda “Günümüz Piyasa Ekonomisinin Tahribatına Çözüm Yolu: Ahîlik” ele alınmaktadır. Araştırma, değerlendirilmesinin yapıldığı Sonuç kısmı ile tamamlanmaktadır.

1. Fıkıh'ın Belirlediği İktisâd (Ma'âyiş)

Fıkıh'ın belirlediği İktisâd (Ma'âyiş)'i ortaya koyabilmek için, Fıkıh'ı, Hz. Peygamber dönemi ve sonrasında Fıkıh'ın nasıllığının, Fıkıh iktisâd, diğer bir deyimle ma'âyiş ilişkisinin açıklanmasına ihtiyaç vardır:

1.1. Fıkıh

Fıkıh, birikimime göre kelime anlamı “sözü, söyleyenin amacı ile birlikte anlama” olup, . istilâh olarak da, “Kur’ân ve Sünnet’i yaşama dökmek”tir.¹¹ Bir başka anlatımla Fıkıh, “Âyet ve hadislerden çıkarılarak elde edilen mükellef Müslümanın davranışlarına biçilen dinî değerın bilgisi” demektir.¹²

1.1.1. Hz. Peygamber Döneminde Fıkıh

Bundan yaklaşık 1400 sene önce, gelecek tasası çeken ve güvenliğini sağlamak isteyen Mekke’li insanlar, Hz. Muhammed’in bildirdiği “ateş” karşısında “korkularını güvene çevirmek”¹³ için, kendilerini Hz. Peygamber’e teslim etmişlerdir.¹⁴ Bu şekilde, ateşten Allah ile korunmayı seçmişlerdir. Bunun için, her birine “*mu’min bi’llâh*”, ya da kısaca “*mu’min*” denilmiştir. İşte, bunlar bir araya gelip birlikte yaşama tecrübesine giriştiklerinde, “*Mu’min Toplum*”nu, yani “*Allah Güvenceli Toplum*”u oluşturmuşlardır.¹⁵

¹¹ Benzer görüş için bakınız: “Vahyin hayata taşınması işini üstlenen fıkıh” (Bilal Aybakan, “Fürû’ Fıkıh Sistematiği Üzerine”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2006/2), 20).

¹² Hatib el-Bağdâdî, *el-Fakih ve'l-Mutefakkih*, nşr. İsmâil el-Ensârî, Beyrut 1400/1980, I, 45; Aybakan, “Fürû’ Fıkıh Sistematiği Üzerine”, 5.

¹³ Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretu'bnû İshâk*, nşr. Muhammed Hamidullah (Konya: 1981), 109-110; Ebû Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm el-Ma'âfirî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, nşr. Taha Abdurra'uf Sa'd. (Beyrüt: Dâru'l-Cil, 1987), 1/219-221.

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, nşr. Taha Abdurra'uf Sa'd, 2/50.

¹⁵ Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Nuri Güler, “Hz. Peygamber’in Devlet Başkanlığı ve İnsan Sevgisi”, *Hız. Peygamber ve İnsan Sevgisi*, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan, (Şanlıurfa), 141-143.

Mekkeliler bu mü'min toplum, Akabe anlaşmalarında Medineliler ile birleşmiş ve oluşan bu birleşik topluma “Ümmet” denilmiştir¹⁶. Böylece Mekkeliler ve Medineliler, ateşten korunmak amacı ile bir araya gelip birlikte yaşama tecrübesine girişirken¹⁷ Ümmet adlı bir oluşumu meydana getirmişlerdir.¹⁸

Kur'ân'da bu Ümmet (Umme¹⁹)'in niteliği ve yükümlülüğü, “*Siz insanlar için çıkarılmış, ma'rûfu emreden ve münkeri meneden, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz*”²⁰ âyetiyle belirtilmiştir. Ümmet, “*Allah'ın emrettiğini emretmek*” ve “*Allah'ın yasakladığını yasaklamak*” ile, kuvvetli bir toplumsal tepki ortaya koymaktadır. Bu tepki de, “*Allah'ın emirleri*” ve “*Allah'ın yasakları*”na bağlayıcılık kazandırmaktadır. İşte, Ümmet'i oluşturan bireyler topluluğunun, bu emir ve yasaklardan, bir emir ve yasağın ihlâline karşı gösterdiği bu ortak tepki, Fıkıh'ı dolayısıyla Hukuk'u doğurmaktadır; çünkü, bu ortak tepki ile o “*Allah'ın emiri veya yasağı*” müeyyide (yaptırım) kazanmaktadır. Böylece, müeyyidelenmiş olan o “*Allah'ın emiri veya yasağı*” insanlar için Fıkıh Ahkâmı, günümüz deyimiyile

¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, nşr. Taha Abdurra'uf Sa'd, 2/106. Akabe görüşmeleri ile Medinelilerin Mekkelilere katılım anlaşmalarına, dolayısıyla Ümmet oluşumuna ait geniş bilgi için bakınız: İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, nşr. Taha Abdurra'uf Sa'd, 2/54-57, 106-108. Ayrıca bakınız: Salih Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX ve XX. Asırlar)*, (İstanbul: 1969), 31-40; Servet Armağan, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, (Ankara: 1987), 211-216.

¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, nşr. Taha Abdurra'uf Sa'd, 2/50. Ayrıca, Hz. Peygamber'den rivayet edilen şu metine olarak bakınız: “*Siz Allah'tan başka ilâh olmadığna, O'nun tek olup ortağı bulunmadığına şهادet etmeye, beni koruyup, bana yardım etmeye davet ediyorum; zîrâ Kureys, Allah'ın emrine karşı geldi; O'nun peygamberini yalanladı ve batıl hakka tercih etti. Bilin ki, tercih edilmesi gereken Allah'tır ve O'na şükredilir.*” (Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *es-Sîretu'n-Nebevîyye ve Abbâru'l-Hulafâ*, nşr. el-Hâfız es-Seyyid Azîz Bek vd, 1. Basım, (Beyrût: 1987), 98-99; Münir Gadban, *İslâm'da Siyasi Anlaşma (Hilf)*, çev. Mustafa Burak (Adapazarı: 1990), 33-42).

¹⁸ Mehmet Nuri Güler, “Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları”, *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri*, 2/Özel Sayı (Temmuz 2010), 38-39.

¹⁹ Kur'ân'da 49 kere “*ümme*” kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bakınız: Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li'l-Elfâz'i'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, Tarih Yok), 80.

²⁰ Âlu 'İmrân 3/26.

Hukuk Kuralları olmaktadır. Bu şekilde de, Ümmet'in "Fıkh'ı (Hukuk'u)" meydana gelmektedir.

Buna göre, Ümmet'te meydana gelen Fıkh'ın kapsamı ise, şöyle belirlenmektedir: "Allah'ın emir ve yasaklarına itaat etmek ve bu emir ve yasakların gerçekleşmesini engelleyecek hiçbir şey yapmamak"²¹. Bu şekilde, Allah'ın emir ve yasakladığı değerlere Ümmet tepkisi müeyyidesi sağlanarak, onlar birer davranış kuralına dönüştürülüp, bunlardan Ümmet'in Fıkh'ı, yani Hukuk oluşmuştur. Bütün söz ve fiillerinde de, Hz. Peygamber, herkesin bu Ümmet Hukuku'na uyup, onu korumaları gerektiğini vurgulamıştır; çünkü, Müslüman insanın varlığını sürdürebileceği yegane ortam, Ümmet toplumdur. Ümmet de varlığını ancak Fıkh, dolayısıyla Hukuk ile sürdürebilecektir.²²

Ümmet'i oluştururken yapılan anlaşmada, birlikteliğin bozulması halinde başvurulacak yer ve birlikteliği bozanlara karşı izlenecek davranış da şöyle belirtilmiştir: "Üzerinde ibtilâfa düştüğümüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir." Ümmet'in birlikteliğini bozanlar için cezaî müeyyide (yaptırım) olarak da şöyle anlaşmışlardır: "Takvâ sahibi mü'minler, kendi aralarından mütec avîze veya haksız bir fül ikamı tasarlayan, yahut bir cürüm, yahut bir hakka tecaviüz, veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarmak kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evlâdı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır."

Bu şekilde, Hz. Peygamber cezalandırma yaptırım gücünü kendisinde toplamıştır. Bu cezalandırma yaptırım gücüne, Siyaset ve Hukuk bilimlerinde, "siyâsî iktidâr" denilmektedir. Bir toplum, böyle bir siyâsî iktidârı gerçekleştirince *Devlet* adını almakta ve siyâsî iktidârı elinde bulunduran şahsa da *Devlet Başkanı* denilmektedir.²³ Buna göre, Ümmet'te, Hz. Peygamber'e cezalandırma yaptırım gücü verilip siyâsî iktidâr gerçekleştirilince, Ümmet, Devlet'e dönüşmüş ve Hz. Peygamber de Devlet Başkanı olmuştur. İşte bu Devlet'in oluşumu ile, Ümmet

²¹ Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Nuri Güler, "Kıssa ve Hukuk", *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu 17-18 Ocak 1998*, (Ankara: 1998), 121-122.

²² Güler, "Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları", 39-40.

²³ Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar ve Siyâsî Rejimler* (İstanbul: 1971), 43.

Hukuku, dolayısıyla Fıkıh'ın da müeyyidesi Devlet, yani Ümmet'in Kamu Gücü, ya da Ümmet'in Siyâsî İktidârı'dır.²⁴ Bu açıklamaları İslâm'da şöyle formüle etmek (anlatım kalıbına oturtmak) mümkündür: Müslüman, Mü'min Toplumunu ile; Mümin Toplumunu, Ümmet ile; Ümmet, Fıkıh ile; Fıkıh da Devleti ile vardır.²⁵

1.1.2. Hz. Peygamber'den Sonra Fıkıh

Teklîf yüklenen mükellef olan Müslüman, bu Allah'ın emir ve yasaklarını “usve hasene” olan Hz. Peygamberi taklit ederek yerine getirmektedirler.

Hz. Peygamber'den sonra Kur'ân ve Sünnet, Hz. Peygamber'den rivâyetle bize gelmiştir. Bu rivâyetler her konuda çeşitlidir. Örneğin, namaz ibadetine mü'ezzin vakitler için ezan okur, ama vakitler hiç şaşmaz. İmâm da vakit namazlarını kıldırır. İmâmın namazının *kıyâmi*, *kıraâtı*, *rukû'*, *sucûdu* ve *kuûdu* da hiç şaşmaz. Tek tiptirler. Müezzine sorarsanız bu şaşmayan vakitleri neye göre, imâma da bu şaşmayan tek tip namazı neye göre yapıyorsunuz, Ebû Hanife'nin Fıkıh'ına göre, ya da İmâm Şâfi'inin Fıkıh'ına göre²⁶ yapıyorum, der.

Niçin böyle der de, Kur'ân'a ve Sünnet'e göre yapıyorum diyemez. Çünkü, Kur'ân'da mü'ezzinin vakitleri gibi vakitler bildirilmemiştir. Sünnet'te de imâmın tek tip namazı gibi namaz belirlenmemiştir. Kur'ân'da ve Sünnet'te sadece Vakit ve Namaz ile ilgili farklı birçok âyetler ve farklı birçok hadîsler vardır. Bir de değişmeyen Kur'ân'daki “*Namaz Kılın: ... وَأَقِمِ الصَّلَاةَ*”²⁷ emri ile Sünnet'teki “*Benim nasıl*

²⁴ Güler, “Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları”, 40-41.

²⁵ Güler, “Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları”, 38-39; Güler, “Hz. Peygamber'in Devlet Başkanlığı ve İnsan Sevgisi”, 141-143.

²⁶ Yunus Apaydın, “Fıkıh Üretiminde Meşruiyet Ölçütü: Ekol Sistematiği”, *Uluslararası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu (25-27 Mart 2016 Karaman) Bildirileri*, ed. Halit Çalış, Ali Bayer Duran Ali Yıldırım (Konya: Karaman İslami İlimler Derneği Yayınları, 2017), 89.

²⁷ Hûd 11/114.

namaż kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaż kılınız: وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي” hadîsi²⁸ bulunmaktadır.

Buna göre namaz kılma emri teklîfi karşısında mükelleflik nasıl gerçekleştirilecektir? İşte, bu emir kapsamında teklif şöyle olmaktadır: Ayetleri ve hadîsleri birleştir tek tip amele dök ve bu ameli de mükellef olarak yap, senin hesabın da bu tiplene göre görülecektir.²⁹ Hz. Peygamber’den sonraki Fıkıh bu şekilde yapılmaktadır. Bu Fıkıh, Kur’ân ve Sünnet’i yaşama taşımaktadır. Böylece Fıkıh, İbâdât (İbadetler), Muamelat (İşlemler) ve Ukubat (Yaptırımlar / Cezalar) ve es-Siyâsetu’ş-Şeriyye kısımlarını içine almaktadır. Fıkıh’ın günümüzdeki kapsamı ise, Siyaset, Hukuk, Ekonomi, Sosyoloji, Psikoloji ve bütün yaşama ait diğer bilimlerdir.³⁰

Fıkıh, Kur’ân ve Sünnet’i yaşamak olunca, Fakihler, insan davranışlarını sınıflandırarak, onlara *Farz*, *Vacip*, *Sünnet*, *Müstahab*, *Mubah*, *Mekrûh* ve *Haram* gibi nitelikler vermişler, insanları sâlih amellere yönlendirmişlerdir. Kur’ân ve Sünnet’ten bu salih amelleri Allah’ın rızâsına uygun çıkarmak için de, sağlıklı yöntem oluşturmuş ve takip etmişlerdir. Bu yönetime de Fıkıh Usûlü denilmektedir.

1.2. İslâm Fıkıh İktisâdı

Özenti veya tepki olarak kullanılan *İslâm İktisâdı* (*Ekonomisi*) kavramı, İslâm Âlemi’nde iktisâdî fikirlere, olaylara ve kurumlara ait birikimin altında toplandığı bir ad olmuştur.³¹ Hz. Peygamber’in getirdiği İktisâd (Ekonomi), bireyin ekonomik hak ve özgürlüklerini, devletin ekonomik hak ve yetkilerini, ekonomik düzenleri belirleyen fıkıh kurallarının ekonomisidir; yani Fıkıh’ın düzenlediği Ma’âyiş’dir. Diğer bir anlatımla, Fıkıh Ma’âyişi, ya da “*Fıkıh Ekonomisi*”dir.³²

²⁸ Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sabîhu’l-Muhtasar*, thk. Mustafâ Dîbu’l-Bağâ, 1. Cilt, (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1987), 1/226 “Ezân”, 18 (No. 605).

²⁹ Yunus Apaydın, “Din ve Fıkıh”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004), 31.

³⁰ Benzer görüş için bakınız: Ali Bardakoğlu, “Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 13/22.

³¹ Ahmet Tabakoğlu, “Bir Bilim Olarak İslâm İktisadı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 11.

³² Güler, “Ekonomi”, 288.

Kur'ân ve Sünnet'te, Allah'ın müslümanın davranışları ile ilgili hitâbı, farz, vâcib, mendûb, harâm, mekrûh ve mubâh gibi nitelenmiş fikhî hükümlerdir. Müslümanlar, bütün davranışlarını bu fikhî hükümlere göre yaptığından, bu fikhî hükümler İslâm'da Ekonomi'yi de belirlemektedirler. Buna göre, vahiyin getirdiği dîn olarak İslâm'da ekonomik faaliyeti belirleyen, müslümanın davranışını düzenleyen kuralların tümü olan bu Fıkıh kurumudur.³³ İktisâdî düşüncede kurum, “*Toplum bireylerinin ortak davranışlarını, eylemlerini, alışkanlıklarını, geleneklerini, değerlerini ve inançlarını ifade eden kuralların tümü*” olmaktadır.³⁴ Bunun için, İslâm'ın getirdiği İktisâd'ı (Ekonomi'yi), Fıkıh İlmi ve Allah'ın hitâbının belirlediği mükellefin davranışlarını açıklayan Fikhî hükümler temeline dayandırmak gerekmektedir. Böylece, İslâm İktisâdî adı altında, bazen Kapitalist İktisat, bazen Sosyalist İktisat biçiminde anlatılan, ancak kafa karışıklığından ne olduğu bir türlü belirlenemeyen İslâm'ın getirdiği iktisâdın da ne olduğu belirlenmiş olmaktadır.

Şimdi, İslâm Fıkıh Ekonomisi'nde “Devlet” ve “Piyasa” işleyişini kısaca açıklamaya çalışalım: *Devlet*, piyasada ve bu piyasanın somutlaştığı çarşıda, mal ve hizmet tedâvülünün ekonominin yasalarına göre gerçekleşmesi için gözetleyici ve aksaklıkları giderici bir görev üstlenmiştir.³⁵ İslâm'da, can ve mal güvenliği karşılığı Devlet, mali düzenlemeler, parasal düzenlemeler ve dış ticâret düzenlemeleri getirmiştir.³⁶

Piyasa ise Fıkıh Ekonomisi'nde iki çeşittir: Biri, Serbest Piyasa, diğeri de Sosyal Piyasa'dır. *Serbest Piyasa*, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği, mâl ve hizmet tedavülünün yapıldığı ve fiyatın oluştuğu belirli yerlerdir. Hz. Peygamber ve halîfeler döneminden itibaren serbest piyasa, Şehirlerin (Amsâr'ın) Pazarı'dır. Bu pazarlarda, mâl ve hizmet tedâvülü, Kur'ân'da belirlenen özel mülkiyet esasına dayanarak, “*denkleştirici adâlet*”e

³³ Güler, “Ekonomi”, 288.

³⁴ Ahmet Yılmaz Ata, *Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 18. *Kurumu*, “kuruluş” kavramından ayırt etmek gerekir; çünkü, kurum bir işin kuralları ve *kuruluş* da o işi yapanlar olmaktadır. (Ata, *Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları*, 20.)

³⁵ Güler, “Ekonomi”, 294.

³⁶ Geniş bilgi için bakınız: Güler, “Ekonomi”, 302-311.

göre yapılmaktadır. Hiç kimsenin verdiğiinden daha fazlasını almaması ve bunun sonucu olarak daha üstün olmaması için, Fıkıh'ta pazarın işleyişi, “*saticular dışarıda karşılanmaz*”, “*simsar kullanılmaz*”, “*aldatma kandırma olma*”, “*olmayan bir şey satılmaz*”, “*karaborsacılık yapılmaz*” gibi kurallara göre düzenlenmiştir. Hadis kitaplarının *Kitâbu'l-Buyû'* kısımları, bu işleyiş ile ilgili rivâyetleri sıralamaktadır. Medîne'de, mâl ve hizmetlerin tedâvülünün gerçekleştiği bu çarşılarda, Hz. Peygamber, oraya gelip duada bulunmaktadır. Bu da, Devlet'in çarşıya verdiği önemi göstermektedir.³⁷ Fiyat ise bu çarşıda, topluma katkı ve yetenek oranında eşit muâmeleye tâbi tutulmak esasına göre, yani “*dağıtıcı adâlet*”e göre oluşmakta ve fiyat oluştuktan sonra da, bu fiyatın ne aşağısında ve ne yukarısında bir fiyatla alış-veriş yapılamamaktadır. *Sosyal Piyasa* ise, İslâm'daki Serbest Piyasa' sının, yani Şehirlerin (Amsâr'ın) Pazarı'nın özgür olması sonucu, sosyal dengeyi sağlayamadığı zamanlarda, “sosyal adâleti” sağlayacak ilkeler ve mekanizmalara ait düzenlemeleri ile, Pazar'da eşitlikçi adâletin bozduğu toplumsal dengeyi yeniden kuran, vatandaşların mağduriyetlerini gideren piyasadır.³⁸ Hz. Peygamber ve Raşîd Halîfeler döneminde Sosyal Piyasa, “Beytu'l-Mâl” olmaktadır. Bu konuda birçok hadis de varid olmuştur. O hadislerden şu bir kaçını örnek olarak verilebilir: “*Herhangi bir toplumda bir kimse aç kalırsa, Allah'ın himayesi onlardan uzaklaşır.*” “*Allah'a yemin ederim ki, yanındaki komşusu aç iken, kendisi tok geçen bir kimse iman etmemiştir.*”³⁹ Kur'ân'da, el-Muddessir 74/42-44. âyetleri, el-Hâkka 69/33-34. âyetleri, el-Mâ'un 107/1-3. âyetleri gibi pek çok âyette, muhtaçları gözetmeyi imân ile bir arada anmakta, onlarla ilgilenmemeyi küfretmek veya dinî yalanlamakla beraber zikretmektedir. Yine Kur'ân, 17. el-İsrâ' 17/26. âyetinde, en-Nisâ' 4/26. âyeti ve benzer âyetlerde, ihtiyaç içindeki insanları gözetmeği ve onlara yardım etmeği emretmektedir.

³⁷ Mehmet Nuri Güler, “İslâm Devleti'nin İlk Başkenti Medine'de Tedâvül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzeyleri”, *Şehir ve Medeniyet Uluslararası Sempozyumu 09-10-11 Ekim 2009*, (Ankara: 2011), 510-511.

³⁸ Güler, “Ekonomi”, 289.

³⁹ Muhammed el-Mubârek, *Nizâmü'l-İslâm İktisâd Mebâdi' ve Kavâid 'Amme* (Beyrût 1972), 132.

Bu nasslar yanında, İslâm, sosyal adâleti sağlayacak mekanizmalar da oluşturmuştur. Bunlarla ilgili “Aile ve Akrabalık Nafakası”nı, “Âkile”yi, “Dâimi Sadaka (Sadaka Cârîye)”yi, “Vâsiyet”i, “Keffâretler”i ve “Nezir (Adak)”i anmak mümkündür.⁴⁰

Görüldüğü gibi, İslâm Fıkıh Ma'âyişî'nde toplumun geçimi konusunda, bütün fertler sorumludurlar. Güçlüler ve ihtiyacı olmayanlar, bütün çeşitleriyle güçsüz ve muhtaçlara, şayet kendi istekleriyle yardım etmezlerse, yardım etmeye ve onların geçimlerini temin etmeye fıkhen mecbur tutulmaktadırlar. Böylece, gelirin âdilane bir şekilde dağılımının veya dış felâketlerin bir sonucu, geçimini temin edemeyen âciz kimselerin meselesini İslâm, getirdiği Ma'âyiş'te (Ekonomi'de) gücü yetenlerin yetmeyenlere, zenginlerin fakirlere yardım etmelerini emretmek suretiyle koyduğu “sosyal adâleti” sağlayacak ilkelere çözümlemiştir.⁴¹

2. Toplumda Fıkıh İktisâdî'nin Ahîlik Teşkilatı ile Yaşanması

Toplumda İslâm Fıkıh İktisâdî'nin Ahîlik teşkilatı ile yaşanmasını belirlemeden önce Ahîlik ve Teşkilâtı'nı tanımaya çalışmak yararlı olacaktır.

2.1. Ahîlik

“Ahî” kelimesi Arapça olup, anlamı “kardeşim” demektir. Türkçe karşılığı, “Akî”dir. Hicrî 466 Milâdî 1072-3 yılında Kaşgarlı Mahmud'un Araplara Türkçe kelimeleri öğretmek için yazdığı *Divânü Lûgat-it-Türk*'de, “Akî” kelimesinin anlam karşılığı, “eli açık”, “koçak (erkek için kabadayı, yürekli, yiğit, cömert)” diye verilmiştir.⁴² Günümüzde, Oğuzların sağ kolu Bozoklardan Yıldızoğullarına bağlı Beğdilli boyu içerisinde yer alan oymaklardan biri olan Barak Türkleri'nin yaşadığı Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde hala Akî kelimesi, Ahî anlamında kullanılmaktadır.

⁴⁰ Geniş bilgi için bakınız: Güler, “Ekonomi”, 296-310.

⁴¹ Güler, “Ekonomi”, 295-296.

⁴² Kaşgarlı Mahmud, *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, çev. Besim Atalay (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985), 90 ve Dip Not 1. Karşılaştırınız: Neşet Çağatay, “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1952), 59 ve devamı; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: 1997), 43-44; Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 1/540.

Ahîlik, Türkçe telaffuzla Akîlik ise, Kırşehir’de yerleşen Ahî Evren Şeyh Nasîrüddin Ebû’l-Hakayık Mahmûd b. Ahmet (1171-1261-2) tarafından kurulan, Horasan Kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini ve gelişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de İslâmi yönden yetiştiren, insani ilişkileri ve çalışma yaşamını düzenleyen bir kuruluştur.⁴³

Ahîlik, XIII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla dek sürmüştür. Müslüman olmayan nüfusun sayısı çoğalıp farklı dinlerden olanlarla birlikte çalışma zorunluluğu ortaya çıkınca, Ahîlik, kendi teşkilât yapısına benzer, ama din ayırımı yapmayan yeni bir teşkilâta, “Gedik” teşkilâtına, yani “Lonca” örgütüne dönüşmüştür. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına dek de gedik yani lonca örgütü olarak toplumun ekonomik ve tecimsel (ticari) kesimindeki oluşumları düzenlemiştir.⁴⁴

2.2. Ahîlik Teşkilatının Fıkıh İktisâdî’nı (Ma’âyişî’ni) Toplumaya Yerleştirmesi

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde, Hz. Peygamber’in “Çarşı”ya ve “Esnafının Ticareti”ne ait “Güzel Örneklîği’ni : Usve Hasene’yi”, toplumda Ahîlik yerleştirmeye çalışmıştır. Ahîliğin nizamnâmelerine fütüvvetnâme adı verilmektedir. Fütüvvetnâme ilkelerinin kaynağı İslâm dinidir. İlk Türkçe fütüvvetnâme olma özelliğini koruyan XIII. yüzyılda yaşadığı söylenen “Yahyâ bin Halîl Çoban Fetâ’l-Bur’âvî, genel kabule göre Burgâzî”nin yazdığı, eldeki en eski 1507 tarihli nüshası “Fütüvvetnâme”sidir.⁴⁵ Ahîliğin esasları, tutum ve davranış kuralları ile ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılmaktadır. Fütüvvetnâme’nin babları incelendiğinde Hz. Peygamber’in “çarşıya ve esnafının ticaretine ait güzel örneklîğini (usve haseneyi)” kapsadığı görülmektedir.⁴⁶ Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar *vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, nasihat, hakkı tavsiye, istikamet*

⁴³ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, 43-51.

⁴⁴ Kazıcı, “Ahîlik”, s. 540.

⁴⁵ Kaan Yılmaz, *Burgâzî, Fütüvvetnâme, Dil İncelemesi-Metin-Sözlük* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 13-14.

⁴⁶ Yılmaz, *Burgâzî, Fütüvvetnâme*, 98-189.

sahibliği,, affedici olma ve tövbe olmaktadır. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile davranışları ahîlikten atılmayı gerektiren sebeplerdir.⁴⁷

Fütüvvetnâme'deki bu bablarda “kimin Ahî olamayacağı” şöyle bildirilmektedir:

“Kim fütüvvet birkaç gişiyeye değmedi: Evvel kâfire. İkinci (münafıklara). Üçüncü (müneccimlere). Dördüncü her kim süci içe anın yüz suyu kalmaz, tanrı emrin sır, çünkü esrir cümle andan incinir ol halde tanrıya peygambere söger pes ana fütüvvet değmez. Beşinci dellâke. Altıncı dellâle. Yidinci sol bîşikâr kim va'desin yirine getürmeye. Sekizinci kassabun işi kan dökmekdür. Tokuzuncu cerrâhun pîşesi ve endîsesi dâyim zahım ve rencdür. Onuncu ameldârlara. Onbirinci sayyâddur. On ikinci muhtekirlere.”⁴⁸

“Ahîliği bozan fiiller” de Fütüvvetnâme'de belirtilmektedir:

“Birkaç Nesne Vardur Kim Bâb Ol Fesâddur : Evvel şâribu'l-hamr. İkinci zinâ kılmak yavuz işdür. Üçüncü her ki ol livâta işleye. Dördüncü her kim ğammâzlık eylese gice ve gündüz halayık andan incinür. Besinci münâfikun işi bu dur kim bir gişinün yüzinde bir dürlü olur arınca bir dürlü olur. Altıncı zinhâr tekebbürlikden gey sakınun tevazu ve miskinlik kılun kibr iblis fi'lidür. Yidinci yavuz gönüllü gişiler bî-hâsıl olur. Sekizinci her kimün gönli içinde hased olsa ol gendü yolına bir ip dakdı. Tokuzuncu ya'nî ba'zı gönülde kibr ü kîn tutmakdur. Onuncu va'deye hilâf kılmak. On birinci 'ârif gişi hiç yalan söylemeye. On ikinci hıyânetlik çirkin işdür. On üçüncü yavuz nazarlu gişilerdür. On dördüncü allâhu te'âlanun bir adı settârdur ve ehl-i fütüvvet gerek kim settâr sıfat ola. On besinci resûl hazreti a.s. buyurur kim bâhil uçmağa girmez ve selsebilden içmez. On altıncı ğaybet tanrının rızâsından ırak olmakdur. On yidinci bühtân kılmakdur. On sekizinci ogruluk fütüvvet ehlinden taşradur. On tokuzuncu fütüvvetdâr sakınsa gerek harâmdan. Yirminci resûl hazreti a.s. buyurur kim ne çirkin kuldur şol kul kim ululana dahi zulm eyleye dahi azkun ola dahi sehvet kıva dinin sata ve dahi tamah eyleye.”⁴⁹

⁴⁷ Kazıcı, “Ahîlik”, 541.

⁴⁸ Yılmaz, *Burğâzî, Fütüvvetnâme*, 98-99.

⁴⁹ Yılmaz, *Burğâzî, Fütüvvetnâme*, s. 99-100.

Fütüvvetnâme'de “çarşı ile ilgili davranışlar” da açıklanmaktadır:

“Bâzârda yürümekde bes edeb. Evvel omuzunu kimseye urmaya yani itişmeye ırakdağı gisilere çağırılmaya bâzârda gülmeye lağ itmeye tükürmeye sümkürmeye nesne yimeye içmeye. Nesne satın almakda üç edeb. Evvel yumşak söyleye çâsnî azacuk elle belik almaya her nesneyi alıcak girü virmeye. Eve nesne getürmekde üç edeb vardır. Evvel etegine yenine koymaya. Âsikâre götürmeye. İve varmayınca ağzına koymaya.”⁵⁰

Ahîlik, esnaf ve sanatkârları, İslâm'a göre inşa eden bir teşkilâttir. İslâm, Ahîliğin yaşam tarzını belirlemektedir. Böylece Ahîler için çalışmak, geçimi sağlamak zorunlu olmaktan öte kutsal kabul edilmektedir.⁵¹

Kendi aralarında sıkı hiyerarşik teşkilata sahip olan Ahîler, ahî babaların idaresinde “standart” üretim yapmışlardır. Ürettiklerini de ülkeler arasında çalışan ya büyük tüccarlarla buluşturmuşlar ya da bu büyük tüccarlarla çalışan aracı tüccarlara satmışlardır.⁵²

Ahîlik teşkilatında, çırak kalfasından ve ustasından görerek yetişmektedir. Mertlik, cömertlik, fedakârlık, îsâr ve cesaret gibi erdemleri kazandırmaya çalışmıştır. Bir ziyafet verileceği zaman mahalledeki köpeklerin bile doyurulması, bir karıncanın bile incitilmemesi, sevgi ve merhametin hayvanları da kapsayacak şekilde geniş tutulması öğütlenmiştir. Bir kimsenin, başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatinden üstün tutması, başkalarına katlanması, hatalarını görmezlikten gelmesi, özür dilemeyi gerektirecek davranışlardan sakınması, kendini aşağılarda, başkalarını ise yükseklerde görmesi, sözünde durması, sadakat göstermesi, olduğundan başka türlü görünmemesi bildirilmiştir. Dilencinin veya yardım isteyenlerin geldiğini görünce kaçmamak, insanlara eziyet etmekten sakınmak, bol bol ikramda bulunmak öğretilmiştir. Ahîlik, model alınacak şahsiyetleri göstermek için, Âdem gibi özür dilemek, Nûh gibi iyi, İbrâhîm gibi vefalı, İsmâ'il

⁵⁰ Yılmaz, *Burğâzî, Fütüvvetnâme*, s. 101.

⁵¹ Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, çev. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: Ariflerin Menkıbeleri), 169.

⁵² Mehmet Altay Köymen, “Türkiye Selçukluları Devleti'nin Ekonomik Politikası”, *Bellekten* L/198 (1987), 613-620.

gibi dürüst, Mûsâ gibi ihlaslı, Eyyûb gibi sabırlı, Dâvûd gibi cömert, Hz. Muhammed gibi merhametli, Ebû Bekir gibi hamiyetli, Ömer gibi adaletli, Osman gibi hayâlî, Ali gibi bilgili olmaktır şeklinde açıklanmıştır.⁵³

İnsanlara bir arada iş yapabilme becerisini kazandırmak için “ahîlik” yani “kardeşce bir arada yaşama”, “birbirine sahip çıkma” kültürü verilmiştir. Ahî Evren, “*Letâif-i Hikmet*” adlı meşhur eserinde işlerde ve mesleklerde ilk ihtisaslaşma ve iş bölümü ilkelerini belirlemiştir. “Ahîlik, esnaf ve sanatkârlar olmak üzere üretici birimlere, devlet kurumları ve dini yapılara ve hatta saray erkânına kadar nüfuz alanını yaymıştır.”⁵⁴

Ahîlik teşkilatı öncelikle mesleki bir teşkilattır. Meslek sahibi olmayanlar bu teşkilata giremezler. Bu teşkilat özellikle genç zanaatkârların bir araya gelmelerini, mesleklerinde uzmanlaşmalarını ve topluma kaliteli hizmet vermelerini temin etmiştir. Anadolu ahîlik teşkilatında mesleğin kimden öğrenildiği, halk tabiriyle, kimden el alındığı çok önemlidir. Mesleki nesebi olmayan sanatkârların sanatında kutsiyet ve bereket olmayacağına inanılmaktadır. Ahîlik teşkilatının yayılmasına öncülük eden Ahî Evren’de “debbag”, yani deriyi işlenebilir hale getiren kimsedir. Esnaf ve sanatkârlar arasında kuvvetli bir dayanışma kurulmuştur. Fakirlere yardım edilmekte, yeni işyeri açanlara sermaye verilmekte, alet ve edevat yardımı yapılmakta, esnaf mensupları, özellikle çıraqlar için meslek kursları düzenlenmektedir.⁵⁵

Ahîlik teşkilâtı, üretim faaliyetleri, devlet esnaf ilişkileri, ücretlerin tayini, mal cinslerinin, standartlarının ve fiyatlarının tespiti gibi konularda yetkili bir kurumdur. Fiyat ve kalite denetimi ile standardizasyonun

⁵³ Enver Osman Kaan, *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 140-141.

⁵⁴ Cemal Anadol, *Türk İslam Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Hal Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 150, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 10, 1991), 6.

⁵⁵ Mehmet A. Hacıgökmen, *Anadolu’da Ahîliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları* (Yer Yok: Tarih Yok), 5.

sağlanması şeklinde ifade edebileceğimiz “narh (tes’ir)sistemi” Ahîlik teşkilâtınca denetlenmektedir.⁵⁶

Çarşı örgütlenmelerinde kadınların da yeri vardır. Örneğin, Ortaçağ Mısır’ında, kendi aralarında örgütlenmiş, iyi organize olmuş, ekonomide önemli bir rolü üstlenmiş, çoğu Müslüman kadınlardan elbise kumaş satıcıları vardır. Bu kadınlar, pazar yeri satıcısı değil, dükkân işletmecisidirler.⁵⁷

Anadolu’daki Ahîler, diğer Fütüvvet örgütlenmelerine, sosyal ve İslâmî karakteri, yarı askeri yapılanmalar ile benziyorlarsa da, bir isyan durumunun olmaması, Ahîliği onlardan ayırmaktadır. Öyle ki Anadolu Selçukluları dönemindeki Ahî teşkilatları, şehirlerde hükümdar bulunmadığı dönemlerde idareyi ellerine alıp şehirlerde istikrarı sürdürmüşlerdir.⁵⁸

3. Günümüz Piyasa Ekonomisinin Tahribatına Çözüm Yolu: Ahîlik

Ahîlik kurumu, toplumda üretim, tüketim ve paylaşım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ahîlik, toplumların güçlü olabilmeleri için ekonomik yaşamda tüketime değil, üretim ve paylaşımına önem vermiş bir kuruluştur.

Ekonominin temel fonksiyonlarından biri olan üretimin, Ahîlik düşüncesinde özel bir yeri olmakla birlikte, neyin ne miktarda üretileceği kapitalist düzenden tamamen farklıdır. Ahîlik sisteminde üretim her aşamada teşvik edilirken neyin üretildiği, nasıl üretildiği ve ne kadar üretileceği sürekli denetim altına alınmıştır. Ahîlik anlayışında üretim, toplumsal fayda sağlamak için zorunlu ve helal ihtiyaçların bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş, bu nedenle sırf kâr amaçlı, ihtiyaçtan fazla ve helal olmayan hizmet ile ürünlerin imal edilmesi, alışverişinin yapılması uygun görülmemiş, engellenmiştir. Bu bağlamda Ahîlikte, ihtiyaçların

⁵⁶ Kaan, *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu*, 143.

⁵⁷ Ahmet Nurullah Özdal, *İslam İktisâdî Coğrafyasında İş Yaşamı, Ticaret ve Tüccar (X.-XIV. Yüzyıllar)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 459.

⁵⁸ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *Tuhfetü'n-Nużzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: 2004) 1/415, 416.

sınırsız olduğu dikkate alınıp tüketimin teşvik edilmesi ile doğru orantılı olarak aşırı talep üzerine üretim gerçekleştirilmesi, bu nedenle oluşan israf ve olanakların zamansız kullanılması hoş karşılanılan bir durum olmamıştır.⁵⁹

Her ahî belirli kalite ve miktarda mal kullanmakta, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak üretim yapmakta ve imal ettiği eşyayı belirli fiyata satmaktadır. Ahîlik teşkilâtında ihtiyaca göre planlama esas olmuştur. İhtiyacın azaldığı zamanlarda üretimi sınırlandıran teşkilat, kendi ilkelerine uygun olarak ihtiyacın arttığı zamanlarda üretimi de artırmak için önlem almıştır. Üretimdeki sınırlandırmada temel amaç, ihtiyaçtaki azalmanın yanı sıra emeğin ve üretimin değerini korumak olmuştur.⁶⁰

Ahîlik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği ekonomide, Ahîlik ilkelerini koruyacak şekilde üretimin geliştirilmesi ve fazla kâr sağlama çabalarına itiraz edilmektedir. Esnafta her şeyden önce doğruluk ve dürüstlük aranmıştır. Hileli, eksik iş yapmak, müşteriden belirlenen fiyatın üstünde bir rakam istemek, başka bir esnafın ürettiği malın benzerini taklit etmek büyük suç sayılmıştır. Bozuk terazi ve noksan ölçü kullananlar cezalandırılmış, kalitesiz, sahte ve hileli mal üretenlerin malları toplanmış ve kendileri de meslekten ihraç edilmiştir.⁶¹

Standartların altında mal üretmek rakabeti bozan kişiler ikazlara aldırmayıp bu fiillerine devam ederlerse teşhir edilmekte, dükkanları Ahîlik veya Kazâ kurumları tarafından kapatılabilmekte, daha ileri gittikleri takdirde esnafıktan ihraçlarına kadar müeyyide uygulanabilmektedir.⁶²

Ahîlik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği ekonomide, yani toplum içi piyasa ekonomisinde, diğer bir deyimle İslâm Fıkıh

⁵⁹ Nurettin Öztürk, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (2002), 49-50.

⁶⁰ Ali Erbaş, "Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar", *Journal of Turkish Studies* 7/2 (Spring [Bahar] 2012), 1323.

⁶¹ Yusuf Ekinci, *Ahîlik* (Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2011), 106.

⁶² Galip Demir, "Geçmişten Günümüze Ahilik-Tüketici Koruma İlişkisi", *Ekonomik ve Teknik Dergi Standart* 32/374 (Şubat 1993), 15.

Ekonomisi'nde, esnâf ve dükkân sayısı, iş aletleri ve tezgâh adedi ihtiyaca göre sınırlandırılmıştır. Böylece, esnâf arasında rekâbet önlenmiş ve daha fazla üretmek için sanat ve kaliteden taviz verilmesi önlenmiştir. Bu şekilde, piyasada esnâf, dükkân, iş aletleri ve tezgâh adedi düzenlemesi, işleyişi ve denetlenmesi yapılmıştır.⁶³

Günümüzde, kârı en üst seviyede tutmak hedefi ile rekâbeti bozan ve reklamlarla oluşturulan suni ihtiyaçlar için, çoğu toplum ve birey için gereksiz, lüks olan mal ile hizmetlerin üretilmesi Ahîlik kurumunu çıkaran toplumun belirlediği ekonomide, yani Fıkıh Ekonomisi'nde uygun görülebilecek bir tutum değildir. Çünkü böylesi bir yönelişin, ekonomide kaynakları ziyan, çevre kirliliği ile toplum ve bireyin geleceğini tehdit eden bir durum olduğu açıktır.

*Ekonominin temel fonksiyonlarından diğeri olan tüketim faaliyetlerinde Ahîğin anlayışı, üretimde olduğu gibidir. Ayakkabının ne kadar süre giyilebileceğinin hesaplandığı Ahî teşkilatında, fiyat ve özellik açısından da belli başlı standartlar getirilmiştir. Ahî teşkilatında var olan planlama anlayışı, müşterinin tüketiminde de görülmüştür.*⁶⁴

Tüketimde, yalnızca ihtiyacı kadar tüketmek, ihtiyacıdan artan miktarı diğerleriyle paylaşmak Ahîlikte esastır. Ahîlik düzeninde, tüketicinin talep etmiş olduğu mal ve hizmet için kullanılan ürünler, aracı kullanılmadan doğrudan doğruya imalat yapan iş yerlerinde pazarlanıp alınmaktadır. İş yerleri ise aynı sanat dallarında üretim yapan esnafların bir arada bulunduğu çarşılardan oluşmaktadır. Dolayısıyla tüketici kendisine lazım olan özellikte ve miktarda ürünü buralarda daha hızlı bulmakla birlikte, aynı cins ve kalitedeki ürünlerin fiyatının bilgisine de sahip olabilmektedir. Her esnâf topluluğu toplu olarak belirli bir çarşıda bulunması durumu, kalitenin düşmemesinde ve kontrolünde de önemli bir işlev görmektedir. Ahî kurumları, bir yandan esnâf arasında işbirliği ve dayanışma esaslarının yerleştirilmesini, haksız rekâbetin ve tekelliliğin önlenmesini sağlarken, diğer yandan da tüketicinin korunmasına yönelik düzenlemeler yapmıştır.⁶⁵ Ahîlik kurumu, gittikçe günümüzde

⁶³ Demir, "Geçmişten Günümüze Ahîlik-Tüketici Koruma İlişkisi", 15.

⁶⁴ Erbaşı, "Ahî Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar", 1324.

⁶⁵ Demir, "Geçmişten Günümüze Ahîlik-Tüketici Koruma İlişkisi", 15.

mağduriyetleri artan tüketicinin korunması açısından da önem taşımaktadır. Ahîliğin, bu yönüyle de günümüze ışık tutacak özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Ekonominin temel fonksiyonlarından sonuncusu olan dağıtım (paylaşım) faaliyetlerinde Ahîlik, toplumda ülke kaynaklarının en rasyonel ve insancıl bir biçimde harekete geçiren, âdil ve hak üzere bir gelir dağılımını sağlayan, sosyal dayanışma, barış, kardeşlik yaratan toplumsal bütünlüğün ekonomik temellerini kuran, dengeli, verimli sosyal, ekonomik ve siyasal bir model olmaktadır.⁶⁶

Ahîlik, dağıtımı çarşıda eşitlikçi adalet üzere yapmıştır. Çarşıdaki eşitlikçi adalet, adaleti sağlamadığında, toplumda Beytu'l-Mâl ile sosyal adaleti uygulamıştır. Bu şekilde, Ahîlik kurumunun çıktığı toplumun yaşadığı İslâm Fıkıh Ma'âyişi'nde, toplumdaki kuvvetliler, zenginler ve muhtaç olmayanlar, bütün çeşitleriyle toplumdaki kuvvetsizlere, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmişlerdir.⁶⁷

Ekonomik ihtiyaçların karşılanmasını sadece piyasa olarak görüp, bu piyasa değerlerine göre toplumu düzenleyen ve kurumlarını kuran bir toplumun, yani piyasa toplumunun bir kurumu olmayarak, piyasa dışı toplumun bir kurumu olan Ahîlik, günümüzde uygulanan ekonomik sistemin, yani piyasa ekonomisinin toplumda yaptığı yıkıntıları tamir edecek bir imdat kuruluş görünümünde olmaktadır.

Günümüzde, toplumu belirleyen ekonominin uygulanması neticesinde her geçen gün artan iktisadî ve sosyal sorunların çözümünde, Ahîlik kurumundan yararlanılıp, toplum içi piyasa ekonomisi topluma yerleştirilerek, bireysel zenginlik yerine toplumsal refah gerçekleştirilebilir.

⁶⁶ Demir, "Geçmişten Günümüze Ahilik-Tüketici Koruma İlişkisi", 14.

⁶⁷ Güler, "Ekonomi", 289, 295.

Sonuç

“Fıkıh’ın Belirlediği İktisadî Yaşamı Ahilik Teşkilatının Topluma Yerleştirmesini Günümüz Toplumu İçin Yeniden Kıymetlendirme” başlıklı araştırmanın son değerlendirmesi, bu Sonuç kapsamında aşağıda sunulan “özet ve yargı” ile “öneri” içinde yansıtılmaya çalışılmıştır:

Özet ve Yargı. Ekonomi’ye, biri “biçimselci (formalist)”, diğeri “özselselci, yani içeriksel”, iki türlü bakılmaktadır. Biçimselci bakış, ekonomiyi “Kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere değişik kullanım alanları arasında dağıtımıyla ilgili faaliyetlere verilen ad” diye tanımlamakta ve üretim, dağıtım, tüketim faaliyetlerinin bütünü toplumdaki ayrı, özerk görmektedir. Özselselci bakışa göre, “Ekonomi, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzenine verilen ad” olmaktadır. Bu düzen, toplumun içine yerleşmiştir. Ekonomi dışı amaçlara ve değerlere uyum sağlamaktadır.

Ekonomiye ait bu farklı iki bakış, iki değişik insan tipi ve buna bağlı olarak da iki toplum modeli ile temsil edilmektedir: Birincisi, Kapitalist Toplum ve ikinci de İslâm Toplumu’dur. Birincisi, “toplum dışı piyasa ekonomisi”, kısa adı “piyasa ekonomisi”, diğeri bir adlandırma ile “kapitalist ekonomi”yi ve ikincisi de, “toplum içi piyasa ekonomisi” ya da tarihteki örnekliği ile “İslâm fıkıh ekonomisi”ni ortaya koymaktadır.

Fıkıh, “Kur’ân ve Sünnet’i yaşama dökmek”tir. Mekke’de “Mu’min Toplumu”, Medine’de “Ümmet” oluşmuştur. Ümmet, “Allah’ın emrettiğini emretmek” ve “Allah’ın yasakladığını yasaklamak” ile kuvvetli bir toplumsal tepki ortaya koymuştur. Bu tepki de, Fıkıh’ı dolayısıyla Hukuk’u meydana getirmiştir. Hz. Peygamber, “Üzerinde ihtilâfa düştüğümüz herhangi bir şey, Allah’a ve Muhammed’e götürülecektir ” anlaşmasıyla, cezalandırma yaptırım gücünü kendisinde toplayınca, Ümmet, Devlet’e dönüşmüş ve Fıkıh da Devlet ile müeyyidelenmiştir. Hz. Peygamber ise Devlet Başkanı olmuştur. Bu şekilde İslâm’da Müslüman, Mü’min Toplumu ile; Mümin Toplumu, Ümmet ile; Ümmet, Fıkıh ile; Fıkıh da Devleti ile var olmaktadır.

Teklif yüklenip mükellef olan Müslüman, Allah’ın emir ve yasakları bütünü olan Fıkıh’ı Hz. Peygamber döneminde “usve hasene” bildirilen Hz. Peygamberi taklit ederek yerine getirmektedir. Hz. Peygamber’den sonra Fıkıh, mükellef için âyetleri ve hadisleri birleştirip tek tip amele dökmek olmaktadır. Bu da, Kur’ân ve Sünnet’i yaşama

taşımak demektir. Bu Fıkıh, klasik taksimatında İbâdât (İbadetler), Muamelat (İşlemler) ve Ukubat (Yaptırımlar, Cezalar) ve es-Siyâsetu'sh-Şeri'yye olmakla beraber günümüzde Siyaset, Hukuk, Ekonomi, Sosyoloji, Psikoloji ve bütün yaşama ait bilimlerini kapsamaktadır. Kur'ân ve Sünnet'ten Allah'ın rızasına uygun amelleri çıkarmak için de, sağlıklı yöntem olarak Fıkıh Usûlü oluşturulmuştur.

Özenti veya tepki olarak kullanılan *İslâm İktisâdî (Ekonomisi)* kavramı, İslâm Âlemi'nde iktisâdî fikirlere, olaylara ve kurumlara ait birikimin altında toplandığı bir ad olmaktadır. Hz. Peygamber'in getirdiği İktisâd (Ekonomi), bireyin ekonomik hak ve özgürlüklerini, devletin ekonomik hak ve yetkilerini, ekonomik düzenleri belirleyen fıkıh kurallarının ekonomisidir; yani Fıkıh'ın düzenlediği Ma'âyiş'dir. Diğer bir anlatımla, Fıkıh Ma'âyişi, ya da "*Fıkıh Ekonomisi*"dir. Kur'ân ve Sünnet'te, Allah'ın müslümanın davranışları ile ilgili hitâbı, farz, vâcib, mendûb, harâm, mekrûh ve mubâh gibi nitelenmiş fikhî hükümlerdir. Müslümanlar, bütün davranışlarını bu fikhî hükümlere göre yaptığından, bu fikhî hükümler İslâm'da Ekonomi'yi de belirlemektedirler.

İslâm Fıkıh Ekonomisi'nde "Devlet" piyasada ve bu piyasanın somutlaştığı çarşıda, mal ve hizmet tedâvülünün ekonominin ilkelerine göre gerçekleşmesi için gözetleyici ve aksaklıkları giderici bir görev üstlenmiştir. Fıkıh Ekonomisi'nde piyasa biri, "serbest", diğeri de "sosyal" iki çeşittir. *Serbest Piyasa*, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği, mâl ve hizmet tedavülünün yapıldığı ve fiyatın oluştuğu Şehirlerin (Amsâr'ın) Pazarı'dır. "Devlet" pazara önem vermiştir. Hz. Peygamber, çarşıya gelerek duâda bulunmaktadır. Bu pazarlar, özel mülkiyet esasına dayanarak, "denkleştirici adâlet"e göre işlemektedir. Pazarda, "satıcılar dışarıda karşılanmaz", "simsar kullanılmaz", "aldatma kandırma olmaz", "olmayan bir şey satılmaz", "karaborsacılık yapılmaz" gibi kurallar geçerlidir. Fiyat da bu pazarda, "dağıtıcı adâlet"e göre oluşmakta ve bu fiyatın ne aşağısında ve ne yukarısında alış veriş yapılamamaktadır. *Sosyal Piyasa* ise, pazarların eşitlikçi adâlet ile işleyişi sonucu bozulan toplumsal dengeyi yeniden kurmakta ve vatandaşların mağduriyetlerini gidermektedir. Sosyal Piyasa, Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler döneminde Beytu'l-Mâl olmaktadır. İslâm Fıkıh Ekonomisi'nde, sosyal piyasa Beytu'l-Mâl'in yanında, "Aile ve Akrabalık Nafakası", "Âkile", "Dâimi Sadaka (Sadaka Cârîye)", "Vâsiyet", "Keffâretler" ve "Nezir (Adak)" gibi sosyal adâleti sağlayacak mekanizmalar da vardır.

“Ahî” kelimesi Arapça olup, anlamı “kardeşim” demektir. Türkçe karşılığı, “Akî”dir. Akî'nin anlam karşılığı da, “eli açık”, “koçak (erkek için kabadayı, yürekli, yiğit, cömert)” olmaktadır. Günümüzde Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde hala Akî kelimesi kullanılmaktadır. Ahîlik, Türkçe telaffuzla Akîlik, Kırşehir'de yerleşen Ahî Evren Şeyh Nasîrüddin Ebû'l-Hakayık Mahmûd b. Ahmet (1171-1261-2) tarafından kurulmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini ve gelişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de İslâmî yönden yetiştiren, insani ilişkileri ve çalışma yaşamını düzenleyen bir kuruluştur.

Hem Anadolu Selçuklu hem de Osmanlı Devleti'nde, Hz. Peygamber'in “Çarşı”ya ve “Esnafının Ticareti”ne ait “Güzel Örnekligi”ni :Usve Hasene'yi”, toplumda Ahîlik yerleştirmeye çalışmıştır. Ahîliğin nizamnâmelerine Fütüvvetnâme adı verilmektedir. Fütüvvetnâme ilkelerinin kaynağı İslâm dinidir. İlk Türkçe fütüvvetnâme Burgâzi'nin “Fütüvvetnâme”sidir. Fütüvvetnâme'nin babları Hz. Peygamber'in “çarşıya ve esnafının ticaretine ait güzel örnekligi (usve haseneyi)” kapsamaktadır.

İslâm, Ahîliğin yaşam tarzını belirlemektedir. Ahîler için çalışmak, geçimi sağlamak kutsal bir anlam içermektedir. Kendi aralarında sıkı hiyerarşik teşkilata sahip olan Ahîler, ahî babaların idaresinde toplumda üretim, tüketim ve paylaşım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ahîlik, toplumların güçlü olabilmeleri için ekonomik yaşamda tüketime değil, üretim ve paylaşıma önem vermiş bir kuruluştur.

Günümüzde, kârı en üst seviyede tutmak hedefi ile rekâbeti bozan ve reklamlarla oluşturulan suni ihtiyaçlar için, çoğu toplum ve birey için gereksiz, lüks olan mal ile hizmetlerin üretilmesi Ahîlik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği İslâm Fıkıh Ekonomisi'nde uygun görülmemektedir. Ahîlikte üretim, toplumsal fayda sağlamak için zorunlu ve helal ihtiyaçların bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş, bu nedenle sırf kâr amaçlı, ihtiyaçtan fazla ve helal olmayan hizmet ile ürünlerin imal edilmesi, alışverişinin yapılması uygun görülmemiş, engellenmiştir. İkazlara aldırılmayıp suç sayılan fiillerine devam edenler teşhir edilmiş, dükkanları Ahîlik veya Kazâ kurumları tarafından kapatılmış ve esnafıktan ihraç edilmişlerdir. Bu şekilde, Ahîlik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği İslâm Fıkıh Ekonomisi'nde piyasada esnâf,

dükkân, iş aletleri ve tezgâh adedi düzenlemesi, işleyişi ve denetlenmesi yapılmıştır.

Tüketimde, yalnızca ihtiyacı kadar tüketmek, ihtiyacından artan miktarı diğerleriyle paylaşmak Ahîlikte esastır. Her esnâf topluluğu toplu olarak belirli bir çarşıda bulunması durumu, kalitenin düşmemesinde ve kontrolünde de önemli bir işlev görmektedir. Ahî kurumları, tüketicinin korunmasına yönelik düzenlemeler yapmıştır. Ahîliğin, bu yönüyle de günümüze ışık tutacak özelliklere sahip olmaktadır.

Ahîlik, toplumda ülke kaynaklarının en rasyonel ve insancıl bir biçimde harekete geçiren, âdil ve hak üzere bir gelir dağılımını sağlayan, sosyal dayanışma, barış, kardeşlik yaratan toplumsal bütünlüğün ekonomik temellerini kuran, dengeli, verimli sosyal, ekonomik ve siyasal bir modeldir.

Günümüzde, toplumu belirleyen ekonominin uygulanması neticesinde her geçen gün artan iktisâdî ve sosyal sorunların çözümünde, Ahîlik kurumundan yararlanılıp toplum için piyasa ekonomisi topluma yerleştirilerek, bireysel zenginlik yerine toplumsal refahı gerçekleştirilebilir.

Öneri. Ekonomik ihtiyaçların karşılanmasını sadece piyasa olarak görüp, bu piyasa değerlerine göre toplumu düzenleyen ve kurumlarını kuran bir toplumun, yani piyasa toplumunun bir kurumu olmayarak, piyasa dışı toplumun bir kurumu olan Ahîlik, günümüzde uygulanan ekonomik sistemin, yani piyasa ekonomisinin toplumda yaptığı yıkıntıları, makalenin ortaya koyduğu Fıkıh'ın belirlediği iktisâdî yaşamı topluma yerleştirmesi benimsenecek olursa, tamir edecek bir kurtarıcı kuruluş olacağından teklif edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li'l-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tarih Yok.
- Ahmed, Akbar S.. *Postmodernizm ve İslam*. çev. Osman Ç. Deniztekin. İstanbul: 1995.
- Anadol, Cemal. *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Hal Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 150, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 10, 1991.
- Apaydın, Yunus. "Din ve Fıkıh". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004).
- Apaydın, Yunus. "Fıkıh Üretiminde Meşruiyet Ölçütü: Ekol Sistematiği". *Uluslararası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu (25-27 Mart 2016 Karaman) Bildirileri*. ed. Halit Çalış, Ali Bayer Duran Ali Yıldırım. 87-95. Konya: Karaman İslami İlimler Derneği Yayınları, 2017.
- Armağan, Servet. *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: 1987.
- Ata, Ahmet Yılmaz. *Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Aybakan, Bilal. "Fürû' Fıkıh Sistematiği Üzerine". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2006/2).
- Bağdâdî, Hatîb. *el-Fakih ve'l-Mutefakkih*. nşr. İsmâil el-Ensârî. 1. Cilt. Beyrut 1400/1980.
- Bardakoğlu, Ali. "Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Bozkurt, Nejat. "Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 1 (2002).
- Buğra, Ayşe. *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*. İstanbul: 1989.
- Buğra, Ayşe. "Polanyi'nin Düşüncesi". *Karl Polanyi, Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. çev. Ayşe Buğra. İstanbul: 2010.

- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'il. *el-Câmi'u's-Sabîbu'l-Muhtasar*, thk. Mustafâ Dîbu'l-Bağâ. 1. Cilt. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Bülbül, Okan Güray. "Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyinin Tezlerinin Değerlendirilmesi". *Sosyal Siyaset Konferansları* 70/1 (2016).
- Çağatay, Neşet. "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi". *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1952).
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: 1997.
- Demir, Galip. "Geçmişten Günümüze Ahilik-Tüketici Koruma İlişkisi". *Ekonomik ve Teknik Dergi Standart* 32/374 (Şubat 1993).
- Eflâkî, Ahmed. *Menâkıbu'l-Arifîn*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Ariflerin Menkıbeleri, Tarih Yok.
- Ekinci, Yusuf. *Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2011.
- Erbaşı, Ali. "Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar". *Journal of Turkish Studies* 7/2 (Spring [Bahar] 2012).
- Gadban, Münir. *İslam'da Siyasi Anlaşma (Hilf)*. çev. Mustafa Burak. Adapazarı: 1990.
- Güler, Mehmet Nuri. "Kıssa ve Hukuk IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu 17-18 Ocak 1998, (Ankara: 1998).
- Güler, Mehmet Nuri. "Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi'nin Adlandırma Problematigi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/4 (Ankara 2005).
- Güler, Mehmet Nuri. "Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları". *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri*, 2/Özel Sayı (Temmuz 2010).
- Güler, Mehmet Nuri. "İslâm Devleti'nin İlk Başkenti Medine'de Tedâvül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzeyleri". *Şehir ve Medeniyet Uluslararası Sempozyumu 09-10-11 Ekim 2009*, (Ankara: 2011).
- Güler, Mehmet Nuri. "Ekonomi". *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*. ed. Adnan Demircan - Murat Akgündüz. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.

- Güler, Mehmet Nuri. “Hz. Peygamber’in Devlet Başkanlığı ve İnsan Sevgisi”. *Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan*, (Şanlıurfa).
- Hacıgökmen, Mehmet A.. *Anadolu’da Ahilğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları*. Yer Yok: Tarih Yok.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed Tancî. *Tuhfetü’n-Nuzûâr fî Garâibi’l-Emsâr ve Acâibi’l-Esfâr*. çev. A. Sait Aykut. 1. Cilt. İstanbul: 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik el-Ma’âfirî. *es-Sîretu’n-Nebeviyye*. nşr. Taha Abdurra’uf Sa’d. 1. Cilt. Beyrût: Dâru’l-Cîl, 1987., 1/219-221.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî. *es-Sîretu’n-Nebeviyye ve Abbâru’l-Hulafâ*. nşr. el-Hâfız es-Seyyîd Azîz Bek vd. Beyrût: 1. Basım, 1987.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretu’bnu İshâk*. nşr. Muhammed Hamidullah. Konya: 1981.
- Kaan, Enver Osman. *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Kazıcı, Ziya. “Ahilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Köymen, Mehmet Altay. “Türkiye Selçukluları Devleti’nin Ekonomik Politikası”. *Bellekten L/198* (1987).
- Kubalı, Hüseyin Nail. *Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar ve Siyasî Rejimler*. İstanbul: 1971.
- Mahmud, Kaşgarlı. *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*. çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985.
- Mubârek, Muhammed. *Nizâmü’l-İslâm İktisâd Mebâdi’ ve Kavâid ‘Amme*. Beyrût 1972.
- Özdal, Ahmet Nurullah. *İslam İktisâdî Coğrafyasında İş Yaşamı, Ticaret ve Tüccar (X.-XIV. Yüzyıllar)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

- Öztürk, Nurettin. “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (2002).
- Tabakoğlu, Ahmet. “Bir Bilim Olarak İslâm İktisadı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010).
- Tuğ, Salih. *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX ve XX. Asırlar)*. İstanbul: 1969.
- Yılmaz, Kaan Yılmaz. *Burğâzî, Fütüvvetnâme, Dil İncelemesi-Metin-Sözlük*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yüksel, Mehmet. *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2004.